

Østlige aktiviteter rettet mod Danmark 1945-1962

15 · Apparat for østlig påvirkning

Påvirkningspolitikken

Østblokkens forsøg på at øve indflydelse på beslutningsprocesserne og den offentlige mening i det ikke-kommunistiske udland og i det hele taget på at præge den internationale situation med ikke-militære midler blev sat i værk på to planer. Påvirkningspolitikken var et led i østblokkens traditionelle udenrigspolitiske aktivitet udført af de offentlige instanser (regeringen, herunder udenrigsministeriet og øvrige relevante ministerier og de med dem samarbejdende organer i ud- og indland) i form af internationale forhandlinger og regeringserklæringer. Dette forhold var især karakteristisk i 1950'erne og begyndelsen af 1960'erne, hvor eksempelvis et antal sovjetiske protestnoter indløb til den danske regering. Fra 1960'erne blev det en vigtigere opgave for Sovjetunionen at pleje de højt prioriterede „venskabelige forbindelser“ til udlandet, under hvilke aftaler inden for kultur, økonomi og delegationsudvekslinger kunne indgås og normalitet understreges. Dette var udgangspunktet for, at det andet spor i udenrigspolitikken, påvirkningspolitikken rettet mod udlandets befolkninger, kunne realiseres. Østblokken udfoldede sideløbende, med Sovjetunionen i spidsen og i reglen som koordinerende eller ledende part, en uofficiel politisk aktivitet, der tjente til at fremme de socialistiske staters udenrigspolitiske og ideologiske mål og bekæmpe modstanden herimod. På dette plan bekæmpede østblokkens ledelse også de politiske og ideologiske angreb, som dens modstandere satte ind mod denne virksomhed eller mod den kommunistiske „lejr“ – for at bruge et af kommunisterne ofte anvendt udtryk.

Påvirkningspolitikken udsprang af, at klassekampen mellem socialismen og kapitalismen ifølge den kommunistiske ideologi skulle føres på internationalt plan, og af at doktrinen om fredelig sameksistens tilsagde, at klassekampen skulle videreføres uden krig. Undergravende virksomhed mod udlandet, oftest koordineret lokalt af ambassaderne, og propaganda var en fast bestanddel heraf. Dette omfattede en mængde redskaber, der tjente til at påvirke den

internationale situation, og som ofte men ikke nødvendigvis var del af hemmelige operationer.¹

Den Store Sovjetiske Encyklopædi beskrev propaganda som et middel til at forbedre billedet af Sovjetunionen i verden ved at søge at fremme opbakningen bag det sovjetiske samfundssystem og den sovjetiske politik. Det var disse samlede informationsopgaver, som blev udført både i statsapparatet og i de organisationer, der gav sig ud for at udgå fra samfundet, men som var under kontrol af de kommunistiske partier. De vigtigste institutioner, der på både det officielle og uofficielle niveau fastlagde og udførte Sovjetunionens propaganda over for udlandet under den kolde krig, var centralkomité-apparatet, udenrigsministeriet og ambassaderne i udlandet samt de østlige civile efterretningstjenester.

De civile efterretningstjenesters virke lå ofte i en gråzone mellem en egentlig funktion i påvirkningspolitikken og de rent efterretningsmæssige opgaver. Eksempelvis var en del af de ansatte på de østlige ambassader i Vesten KGB officerer i dækstillinger, hvor de varetog flere forskellige opgaver som „forberedende indsatser“, støtte til femte-kolonnevirkosomhed og føring af hvervede agenter. KGB og de øvrige østlandes efterretningstjenesters apparat og metoder behandles særskilt i kapitel 19.

Centralkomité-apparatet

Ved centralkomité-apparatet forstås de afdelinger, som centralkomitéens sekretariat bestod af. Centralkomitéens sekretariat var efter politbureauet det vigtigste organ inden for det kommunistiske parti. Sekretariatet havde 10-12 sekretærer, der hver var leder af to eller flere afdelinger. I begyndelsen af 1970'erne var der 23 afdelinger med i alt ca. 3.300 ansatte.² De vigtigste afdelinger, der beskæftigede sig med propaganda, var den internationale afdeling og afdelingen for agitation og propaganda.

Den internationale afdeling

Den internationale afdeling var arvtager til organer, der gik tilbage til Komintern, som var et instrument for Sovjetunionens udenrigspolitik. Komintern blev formelt opløst i maj 1943. Dens funktioner blev dog videreført af andre organer, i først række af „Afdelingen for international information under VKP (b)s Centralkomité“, der blev oprettet i juni 1943. At der var tale om en

¹ Raymond L. Garthoff, „The KGB Reports to Gorbachev“, *Intelligence and National Security*, Vol. 11, no. 2 April 1996, s. 224-244.

² A. Pravdin, „Inside the CPSU Central Committee“, *Survey. A Journal of East & West Studies*, Vol. 93, 1974, s. 95. Heraf var ca. 900 „ansvarlige medarbejdere“, mens de øvrige var teknisk personale o.a.

videreførelse af Komintern fremgår af, at lederne af den nye afdeling straks efter oprettelsen fastlagde, hvordan den skulle arbejde „for at undgå at modstanderen kunne hævde, at Komintern fortsatte med at eksistere under en anden form“.³ I Afdelingen for international information blev Kominterns tidligere afdeling for presse og radioudsendelser omdøbt til „Videnskabeligt forskningsinstitut nr. 205“, og Kominterns 1. afdeling blev til „Videnskabeligt forskningsinstitut nr. 100“.

Afdelingen for international information hørte i centralkomiteén under afdelingen for udenrigspolitik. Denne gennemgik forskellige navneforandringer, indtil den i 1957 fik betegnelsen „den internationale afdeling“. I en meget lang periode (1957-1986) blev den internationale afdeling ledet af B.N. Ponomarjov. Efter ham blev lederskabet overtaget af A.F. Dobrynin (1986-1988), der blev efterfulgt af V.M. Falin (1988-1991).

Den internationale afdelings opgave var i samarbejde med udenrigsministeriet at sørge for, at den hovedlinje i Sovjetunionens udenrigspolitik, der var fastlagt af de ledende partiorganer politbureauet og centralkomiteén, blev ført ud i livet. Da propagandaen over for udlandet var en del af udenrigspolitikken, sorterede den også under den internationale afdeling. Det fremgår af adskillige dokumenter fra de russiske arkiver, at påbud om pressekampagner o.l. er udgået fra den internationale afdeling. Det gælder fx en række propagandatiltag i forbindelse med Khrusjtjovs planlagte besøg i Skandinavien i 1959.⁴

Den internationale afdeling varetog også forbindelserne til de kommunistiske partier i udlandet. Strukturen bestod af sektorer, der var geografisk bestemt. SUKP's forbindelser til DKP blev efter 1957 varetaget af sektoren for Finland og de skandinaviske lande. Endvidere stod den internationale afdeling for kontakter til udvalgte liberale og venstreorienterede partier, samt til revolutionære grupper og nationale befrielsesbevægelser.

Også de sovjetiske organer, der varetog forbindelserne til venskabsforeningerne i udlandet og til de såkaldte frontorganisationer, var underlagt den internationale afdeling.

Afdelingen for propaganda og agitation

Ligesom den internationale afdeling havde denne afdeling propaganda over for udlandet blandt sine arbejdsområder. Afdelingen for propaganda og agitation havde nyhedstjenesterne under sig. Under den kolde krig indhentede disse tjenester informationer i over 100 lande. Det sovjetiske nyhedsbureau

³ G.M. Adibekov m.fl., *Organisatsionnaja struktura Kominterna 1919-1943* [Kominterns organisationsstruktur 1919-1943], 1997, s. 232.

⁴ Skrivelse fra Ponomarjov og Iljitjov til SUKP's CK, 9. juni 1959, RGANI f. 11, op. 1, d. 394, ll. 140-141. Listen over propagandatiltag er udarbejdet af den internationale afdeling og afdelingen for propaganda og agitation.

TASS havde siden sin grundlæggelse i 1925 medvirket til indsamling af data til de centrale analyseenheder i Moskva. I Danmark knyttedes den første lovlige TASS-korrespondent efter besættelsen, Boris Jelsukov, til gesandtskabet i København i 1947. Jelsukov var et eksempel på en journalist, der leverede efterretningsrapporter til TASS' hemmelige afdeling – rapporter som gik videre til kredsen omkring Stalin.⁵ TASS leverede også stof til både radio, fjernsyn og skreven presse. I 1961 etablerede Moskva presseagenturet APN, der ligesom TASS havde afdelinger i over 100 lande.

Afdelingen for propaganda og agitation stod også for nyhedsformidlingen. Det var hovedsagelig erklæringer fra Sovjetunionens partiledelse, fra embedsmænd, fra officielle delegationer og fra diplomater, som nyhedsbureauerne videreformidlede i aviser, tidsskrifter, radio og tv. Pravda var det kommunistiske partis avis, og *Izvestija* var regeringens officielle organ. Fra 1954 udkom tidsskriftet „Mesjdunarodnaja Sjsin“ også på engelsk med titlen „International Affairs“, og fra 1959 udgav Sovjetunionen i Prag tidsskriftet „Problemy mira i sotsialisma“ i en engelsksproget udgave „Problems of Peace and Socialism“, der ligesom „International Affairs“ var møntet på den vestlige offentlighed. De vestlige kommunistpartier oversatte artikler fra disse tidsskrifter. DKP gav adskillige artikler i skriftet *Tiden*. En uddybende beskrivelse af den skrevne og æterbårne propaganda findes i kapitel 44.

Sovinformbureau (Sovjetisk Informationsbureau) spillede en vigtig rolle i formidlingen af den sovjetiske propaganda i udlandet. I 1957 blev der oprettet et kontor for Sovinformbureau i København. Det skulle overtage udgivelsen af tidsskriftet „Fakta om Sovjetunionen“, der indtil da var blevet udgivet som en ugentlig bulletin af den sovjetiske ambassade. Endvidere skulle Sovinformkontoret udsende en daglig informationsbulletin om USSR „med det formål at bringe sandfærdig information om USSR til den danske borgerlige og socialdemokratiske presse“.⁶

Kominform (Kommunistiske Informationsbureau), der blev grundlagt i 1947, var også en del af det udenrigspolitiske apparat. Kominform bestod af de kommunistiske partier i Sovjetunionen og Østeuropa samt kommunistpartierne i Frankrig og Italien. Dets betydning som propagandainstrument bestod mest i at forsøge at skabe et ideologisk sammenhold mellem de nyoprettede kommunistiske regimer i Østeuropa og at levere modpropaganda til Marshallplanen. Kominform svækkedes af striden mellem Sovjetunionen og Jugoslavien, der blev ekskluderet i 1948. Kominform mistede efterhånden sin betydning og blev opløst i 1956.

⁵ Bent Jensen, *Bjørnen og haren. Sovjetunionen og Danmark 1945-1965*, 1999, s. 65, 127-130.

⁶ „Ob utjresjdenii predstavitelstva Sovinformbjuro v Danii“ [Om oprettelsen af et Sovinformbureau i Danmark] Vedtagelse af KPSU's CK, afdeling for propaganda og agitation på grundlag af opfordring fra Sovjetunionens kulturministerium og Slavin, 12. februar 1957, RGANI f. 4, op. 16, d. 202, ll. 14-15, 17-18.

Hovedet på det sovjetiske kommunistpartis avis Pravda. „Pravda“ betyder „sandhed“.

Samfundsorganisationerne

Den internationale afdeling indeholdt en sektion, der varetog forbindelserne til et netværk af internationale foreninger og organisationer, hvis formål det var at øve indflydelse på ikke-kommunistiske landes kultur- og foreningsliv. SUKP's CK havde med dette formål etableret 18 samfundsorganisationer (på russisk: obsjtjestyvennyje organisatsii), der fungerede som partiets øverste kontrolinstanser over for både en tilsvarende sovjetisk „samfundsorganisation“ og over for en række internationalt tilknyttede organisationer. Hvert af disse statsligt etablerede organer stod for forbindelsen til en faglig eller kulturel gruppe, fx fagforeninger, kvindebevægelsen, ungdommen, krigsveteraner, organiserede journalister, jurister, naturvidenskabsfolk, osv.⁷ Formålet med hele dette netværk var – ligesom det var med kontakterne til politiske partier i udlandet – at „analysere processer og stemninger i samfundet og at øve den for os nødvendige indflydelse på begivenhedernes gang gennem den offentlige mening“.⁸

Det var under Komintern, at Sovjetunionen udviklede metoden med samfundsorganisationerne, der under upolitisk dække skulle skabe lydhørhed for den socialistiske tanke i bredere kredse end i fagbevægelsen. Strategien blev udtænkt af den tysk-russiske Komintern-agent Willi Münzenberg. Den gik ud på at give prominente personer og meningsdannere uden for kommunisternes rækker ledende status inden for en række organisationer med humanistiske temaer såsom „fred“, „kvindesag“ „kultur“ og „ungdomspolitik“, vinde

⁷ Clive Rose, *The Soviet Propaganda Network*, 1988, s. 57-175.

⁸ „Polosjenije o Mesjdunarodnom otdelje TsK KPSS“ [Vedtægt for SUKP's CK's internationale afdeling], 6. maj 1986, RGANI f. 89, op. 18, d. 98, ll. 1-7, i Ulunjan, Ar.A., *Kommunistiljeshkaja partija Gretsii. Istorija i politika* [Grækenlands kommunistiske parti. Historie og politik], Moskva 1996, s. 240-244.

politisk forståelse hos borgerlige grupperinger og dermed skabe brede fora for en kritisk indstilling til Sovjetunionens modstandere. Selv tog Münzenberg plads i ledelsen af *Workers International Relief*, WIR, hvis vestlige forgreninger rakte vidt ind i hjælpeorganisationer og andre humanitære foreninger. Parallelt oprettede Münzenberg i Berlin et informationsnetværk af dagblade, radiokanaler, filmselskaber, bogklubber m.v. som dels var rettet mod at udbrede „sagen“, dels tjente som dække for Kominterns agentnetværk.⁹

I årene 1945-1946 videreførte Sovjetunionen dette påvirkningsarbejde gennem organisationerne *Women's International Democratic Federation* (WIDF) *World Federation of Democratic Youth* (WFDY), *International Union of Students* (IUS) og *World Federation of Trade Unions* (WFTU).¹⁰ Organisationer på basis af faggrupper blev etableret i starten af 1950'erne.

Den britiske efterretningstjeneste gav i midten af 1950'erne dette organisationsnetværk med forbindelse til SUKP's CKs internationale afdeling betegnelsen „frontorganisationer“. PET og FE overtog betegnelsen og kaldte dem undertiden også „facadeorganisationer“ – begge udtryk for „kommunistisk dækvirksomhed.“

Sovjetunionen havde søgt at placere disse organisationers generalsekretariater i Vesteuropa, men havde i 1950'erne måttet vælge østeuropæiske hovedsæder efter at være kommet under anklage for „femte-kolonnevirksomhed“ af Vestmagterne. WFDY havde hovedsæde i Budapest. WFDY var tæt knyttet til International Union of Students (IUS) med hovedsæde i Prag. Women's International Democratic Federation (WIDF) havde i 1945 haft hovedsæde i Paris, men havde fra 1951 sit sekretariat i Østberlin.

Den internationale afdeling organiserede også den politiske påvirkning gennem venskabsforeningers arbejde i de vestlige lande. Det foregik gennem VOKS, Vsesojusnoje Obsjtjstvo Kulturnykh Svjasej s Sagranitsej [det alunioniske selskab for kulturelle forbindelser med udlandet]. VOKS blev oprettet i 1925 og varetog dels Udenrigsministeriets kulturaftaler, dels kontakten til venskabsforeninger i udlandet.

I 1957 blev VOKS nedlagt og dets funktioner blev overtaget af SSOD, Sojus Sovetskikh Obsjtjstevy Drusjby i Kulturnoj Svjasi s Sarubesjnymi Stranami [forbundet af sovjetiske foreninger for venskab og kulturelle forbindelser med udlandet]. SSOD havde i 1991 forbindelser med 98 organisationer i 48 lande.¹¹ Ifølge en artikel fra 1979 i et tidsskrift udgivet af SUKP's CK udførte SSOD sine aktiviteter i tæt kontakt med de sovjetiske ministerielle departementer, Videnskabsakademiet, Komsomol m.fl. De mangesidige aktiviteter betegnede i artiklen som en form for „folkediplomati, der går ud på at udføre partiets og statens internationale opgaver. De sovjetiske venskabsforbund

⁹ Stephen Koch, *The End of Innocence*, 1994.

¹⁰ R. Aldrich, *The Hidden Hand*, 2001, s. 122-125.

¹¹ S.V. Mironenko (red.), *Putevoditel, tom 3, fondy GARFa po istorii SSSR*, [Vejviser, bind 3, GARF's fonde over USSR's historie], 1997, s. 644, 653.

udfører samtidig den ærefulde mission at styrke det socialistiske verdenssamfund, udviklingen af fremskridtet og arbejdet for fred på jorden".¹² I Danmark blev der i 1924 oprettet en dansk-sovjetisk venskabsforening med det udtrykkelige formål at fremme forståelsen for det sovjetrussiske folks kultur, historie og samfundssystem. Foreningen blev i 1950 af den sovjetiske gesandt betegnet som „den vigtigste kanal for vores propaganda i Danmark“.¹³

De sovjetisk baserede foreninger fik instrukser fra den internationale afdeling om fremgangsmåder i kontakterne med de vestlige organisationer og venskabsforeninger og kunne tilbyde de vestlige grupper finansiell støtte til at gennemføre arrangementer med formål, som stemte overens med overordnede officielle sovjetiske udenrigspolitiske mål. Støtten gik som oftest til et konkret møde eller arrangement i Vesten og kunne dække transport af demonstranter eller talere, udarbejdelse og trykning pamfletter og skrivelser, leje af lokaler o.l. Støtten blev også direkte tilført organisationerne. Ifølge et amerikansk skøn over beløbenes størrelse modtog WFDY i 1979 1.575.000 US dollars. Verdensfredsrådet modtog 49.380.000, WFTU 8.575.000 og WIDF 390.000 US dollars.¹⁴

Når der skulle skabes kontakt til udlandet, henvendte den enkelte sovjetiske venskabsforening sig ad kommandovejen i det sovjetiske system, eksempelvis via SSOD, der kontaktede den internationale afdeling, som i sidste ende styrede og koordinerede de sovjetiske samfundsorganisationers virke. Den internationale afdeling bragte anmodningen videre til SUKP's CK, hvor det blev afgjort, om anmodningen skulle godkendes.¹⁵

Centralkomiteen bestemte hvilken fond eller afdeling der skulle dække udgifter forbundet med arrangementer i Vesten. Det kunne være *Den sovjetiske fredsfond*, *Den internationale fond til støtte for venstreorienterede arbejderorganisationer*, *Sovjetunionens ministerråds reservefond* eller andre. Den sovjetiske statsbank, Gosbank, overførte pengebeløb til en konto, hvorfra lederen af den internationale afdeling overførte pengene til fonden.¹⁶ *Den sovjetiske fredsfond* var i

¹² Clive Rose, *The Soviet Propaganda Network*, 1988, s. 274.

¹³ „Ottjot missii SSSR v Danii sa 1949 god“ [Rapport fra USSR's gesandtskab i Danmark for året 1949], marts 1950, RGASPI f. 17, op. 137, d. 129, l. 80.

¹⁴ Clive Rose, *The Soviet Propaganda Network*, 1988, s. 282. Tallene stammer fra en rapport udgivet af Repræsentanternes Hus 1980.

¹⁵ Det fremgår eksempelvis af „Polosjenije o Mesjdunarodnom otdelje TsK KPSS“ [Vedtægt for SUKP's CK's internationale afdeling] 6. maj 1986, RGANI f. 89, op.18, d. 98, ll.1-7, i Ulunjan, *Kommunistitjeskaja partija Gretsii*, 1996; „O dopolnitelnykh meroprijatijakh po rasvitiju kulturnykh svjasej mesjdu SSSR i Danijej“ [Om yderligere forholdsregler til at udvikle de kulturelle forbindelser mellem Sovjetunionen og Danmark] Terjosjkin, vicechef for Centralkomiteens internationale afdeling til SUKP's CK, 28. maj 1962, RGANI f. 4, op.18, d.144, ll.1-9. Her fremgår det, at SSOD's præsidium efter pålæg fra SUKP's CK førte forhandlinger med Landsforeningen, og fremlagde resultat og plan, som efterfølgende blev sanktioneret af SUKP's CK.

¹⁶ Politbureauets postanovlenije [forordning] af 4. februar 1987, RGANI f. 89, op. 38, d. 53, ll. 1-4, i A. Ulunjan, *Kommunistitjeskaja partija Gretsii. Istorija i Politika* [Grækenlands kommunistiske parti. Historie og politik], 1996, s. 245-249.

modsatning til de andre fonde et „åbent“ foretagende, der fremstod som folkeindsamling til støtte for humanitære sager, eksempelvis til *Verdensfredsrådets* aktiviteter. Rådet havde hovedsæde skiftende steder i Vesteuropa og organiserede bl.a. i Danmark kampagner som underskriftindsamling mod atomvåben. DKP iværksatte i maj 1955 en indsamling af underskrifter på en henvendelse fra Verdensfredsrådets kongres i Wien om forbud mod atomvåben.¹⁷

Typisk for den i Sovjetunionen udbredte „dobbeltadministration“ – der bestod i at flere organer havde fælles eller overlappende arbejdsopgaver – var det, at der ud over de ovennævnte organisationer også eksisterede en „Komité for kulturelle forbindelser med udlandet under USSR’s ministerråd“. Den fungerede i årene 1957-1967. Dens opgave var at koordinere samarbejdet mellem ministerierne og de organisationer, herunder samfundsorganisationerne, der beskæftigede sig med kulturelle forbindelser med udlandet i videste forstand (uddannelse, litteratur, kunst, sport, sundhedsvæsen).¹⁸

Udenrigsministeriet og ambassaderne

Det sovjetiske udenrigsministerium tog sig af de almindelige diplomatiske relationer, men varetog også opgaver inden for informationspolitik og propaganda i udlandet. MID stod for den løbende udførelse af politikken med instruktioner til ambassaderne på baggrund af overordnede instrukser fra SUKP’s CK’s internationale afdeling.

De diplomatiske missioner hørte som i vestlige stater under udenrigsministeriet, men kun delvist. Det var karakteristisk for østblokkens system, at ambassaderne ikke havde integrerede administrationer, men at de enkelte afdelinger, den militære, økonomiske, kulturelle, politiske, osv. refererede direkte til egne hovedafdelinger i Moskva. Ingen policy-beslutninger blev truffet lokalt, men skulle godkendes i centralkomitéen og MID. Ambassadeindberetninger til Moskva har generelt høj oplysningsværdi dels for hovedlinjerne i påvirkningsoperationerne, dels for den lokale administrations forslag til den konkrete udformning af kampagnerne, der blev fremsendt til MID, centralkomitéen og KGB. Ambassadeindberetningerne vidner også om de stedlige kommunistpartiers rolle. DKP fik jævnligt instrukser om påvirkningsoperationer fra SUKP og fra MID. DKP, hvis ledere i indberetningerne konsekvent omtales som „vennerne“, indhentede på sin side informationer om dansk politik, som ambassaden videresendte til Moskva. Således skrev den sovjetiske gesandt Vetrov i sine indberetninger juli 1951 om Marshall-hjæl-

¹⁷ Referat af samtale med Ib Nørlund 11. maj 1955, indberetning 12. maj 1955 af den sovjetiske gesandt Sysojev, RGANI, f. 5, op. 28, d. 332, l. 107.

¹⁸ S.V. Mironenko (red.), *Putevoditel, tom 3, fondy GARFa po istorii SSSR*, [Vejviser, bind 3, GARF’s fonde over USSR’s historie], 1997, s. 221.

pens indvirkning på Danmarks økonomi og om Danmarks deltagelse i NATO, at „vennerne har ydet os hjælp med at indsamle materialerne, eftersom en så systematisk indsamling ikke er blevet udført i gesandtskabet“.¹⁹

Blandt medarbejderne på de østlige ambassader var et stort antal efterretningsfolk i diplomatiske dækstillinger. Antallet af tilknyttede funktionærer varierede meget, dog med en klar tendens til at stige gennem årene. Det sovjetiske gesandtskab, som det kaldtes i Danmark indtil 1954, hvor det fik status som ambassade, havde i 1945 et meget lille antal ansatte, langt færre end den tilsvarende britiske og amerikanske.²⁰ Gennem 1950'erne voksede staben, og den talte i 1961 73 personer, hvoraf et stort antal var KGB-officerer.²¹ Ifølge indberetningerne havde gesandtskabet i Danmark et stramt budget i forhold til opgavernes ambitionsniveau. I en skrivelse fra 1954 beklagede den sovjetiske gesandt sig over udgifterne til analyserne af dansk politik og foreslog med henblik på kontaktleje i Danmark, at der skulle ansættes en ny kok, som også vil kunne operere som agent og derved tjene et dobbelt formål.²²

De diplomatiske repræsentationer i udlandet refererede også til centralkomitéens propagandaafdeling. De rummede hver især organisatoriske enheder for samtlige ovenstående aktiviteter, dvs. hele spektret af aktive foranstaltninger, som op gennem 1950'erne blev udbygget og professionaliseret under de lokale KGB-residenturer.²³ Med henblik på at opnå politisk indflydelse plejede ambassaderne desuden forbindelserne til de lokale venskabsforeninger, til de kommunistiske partier og til andre politiske grupper.

Ambassaderne stod også for kulturfremstød i Vesten, organiseret gennem VOKS og senere SSOD. Aktiviteterne var filmforevisninger, opvisning af sportspræstationer, kunstudstillinger m.v. Det hørte med til imageplejen at fremvise Sovjetunionens og østblokkens kulturelle, økonomiske, tekniske og videnskabelige formåen. Det skete bl.a. ved hjælp af store udstillinger i Vesten. I 1956 indledte den sovjetiske ambassade forberedelserne til en udstilling i Forum om Sovjetunionens landvindinger inden for atomenergien.²⁴ I årene 1959-1961 organiserede ambassaden en række erhvervs-, industri-, og eksportudstillinger i Danmark.²⁵ Chefen for den skandinaviske afdeling i MID, Lunkov, vurderede i 1961, at trods fordomme, der skyldtes anti-sovjetisk

¹⁹ Indberetning fra Vetrov til chef for MID's 5. europæiske afdeling, P. Orlov, 11. juli 1951, RGANI, f. 085, op. 35, p. 140, d. 31, ll. 31, 36.

²⁰ Bent Jensen, *Bjørnen og haren*, 1999, s. 141.

²¹ Brian Crozier, *The Peace Time Strategy of the Soviet Union*, 1973, s. 44.

²² I. Sysojev, gesandt i Danmark, til udenrigsminister V.M. Molotov, 11. april 1954, AVP RF f. 085, op. 38, p. 151, d.10, ll. 35, 42-43.

²³ V. Tjebrikov, *Istorija sovetskikh organov gosudarstvennoj besopasnosti* [Historien om de sovjetiske sikkerhedsorganer] Moskva 1977, s. 490 ff., Online Document Archive, www.fas.harvard.edu/hpcws/documents.htm (set 11. april 2005).

²⁴ A.Kaplin, chargé d'affaires ved den sovjetiske ambassade i Danmark, til I.I. Ilitjov, chef for MID's skandinaviske afdeling, 13. september 1956, AVP RF f. 085, op. 40, p. 158, d. 10, ll. 54-56.

²⁵ Land og Folk, kasse 419, „handels-, industri- og videnskabeligt samarbejde“, ABA. 32.26

propaganda i Danmark, var danskere generelt imponerede over Sovjetunionens enorme resultater inden for økonomi, videnskab, teknik og kultur. Det var inden for det videnskabelige område, at der havde været mest kontakt i det forløbne årti.²⁶ Et par måneder forinden, den 21. marts 1961, skrev Land og Folk „Selvom der endnu lever mange fordomme om forholdene i Sovjetunionen ... er der også her i Vest en mærkbar erkendelse af, at man bl.a. inden for videnskab og forskning må holde sig ajour med, hvad der sker derovre, hvis ikke man vil risikere at sakke agterud...“.

²⁶ „Sovetsko-datskije odnosjenija (kratkaja spravka)“ [Sovjetisk-danske relationer. Kort notat] af chefen for skandinavisk afdeling i MID, N. Lunkov, 14. september 1961, AVP RF f. 85, op. 46, p. 169, d. 6, ll. 39-42.